

УДК 159.922.736.4

DOI 10.31654/2663-4902-2024-PP-2-64-74

Король В. С.

старший викладач кафедри педагогіки,
початкової освіти та освітнього менеджменту
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
vladimirkorol7324@gmail.com
orcid.org/0000-0003-1190-2803

**ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРАКТИЧНОЇ ЗНАЧИМОСТІ ЗНАТЬ ДЛЯ
ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ ШКОЛЯРІВ**

У статті розглядається актуальна проблема ефективності практичної значимості знань для формування пізнавальних інтересів школярів на уроках біології. Автором досліджена природа та структура пізнавального інтересу, виділені фактори формування інтересу до навчання. почуття людини, як відображення об'єктивної дійсності, є основою, серцевиною інтересу. Впливаючи на розум і волю, вони надають розумовим і вольовим актам зацікавленість чи навпаки, гальмують їх інтерес як вибіркоче емоційне ставлення особистості до предметів та явищ навколишньої дійсності виникає на основі потреб та у зв'язку з ними. Формування в учнів пізнавальних інтересів взаємопов'язане з їхньою професійною орієнтацією, оскільки усвідомлення ними своєї майбутньої професійної спрямованості викличе посилений інтерес до навчальних предметів, які необхідні для успішного оволодіння обраною професією. Всебічний і комплексний аналіз психологічної, педагогічної та методичної літератури, вивчення педагогічного досвіду дає можливість виділити такі фактори, що впливають на розвиток пізнавального інтересу: зміст навчального матеріалу; організація та характер перебігу пізнавальної діяльності учнів; відносини між учасниками освітнього процесу. Досліджено педагогічну ефективність практичної значущості знань у формуванні пізнавальних інтересів до теми «Будова нервової системи. Центральна і периферична нервова система людини». Доведено, що важливе значення для стимулювання позитивного ставлення учнів до вивчення анатомії має послідовне та доказове розкриття наукових засад застосування анатомо-фізіологічних знань до практичної діяльності учнів у праці, навчанні, побуті, заняттях спортом. В цих умовах учні усвідомлюють потребу у оволодінні як теоретичними поняттями, і науковими фактами, а також даними прикладного характеру. Інтерес до предмета зростає. Матеріал уроку, де приділяється увага практичній спрямованості знань, особливо захоплює невстигаючих учнів, знання їх стають більш міцними, усвідомленими. Матеріали дослідження мають практичне значення та використовуються вчителями біології та студентами під час педагогічної практики.

Ключові слова: пізнавальний інтерес, структура пізнавального інтересу, фактори формування пізнавального інтересу, розумова активність.

Постановка проблеми. Якість навчання та виховання обумовлюється вельми різними педагогічними факторами. Особливе місце серед них займає такий фактор, як пізнавальний інтерес. Навіть зразкова робота всього педагогічного колективу школи буде приречена на невдачу, якщо учні байдужі до навчання, якщо фактичні знання не збуджують їх фантазії, не впливають на почуття, не викликають радості пізнання [4]. Враховуючи важливість проблеми розвитку пізнавального інтересу, у

вирішенні завдань реформи школи, ми вважали за необхідне вивчити цю проблему, перевірити деякі її теоретичні положення на практиці.

Вчені виділяють кілька стимулів, що впливають на формування пізнавального інтересу – це і зміст навчального матеріалу, і відносини між учнями та вчителем, і характер протікання пізнавальної діяльності. Серед стимулів, пов'язаних із змістом навчального матеріалу на уроках біології, нас зацікавив стимул нагальності практичної необхідності у знаннях учнів 8 класу. Бо сучасні програми біології націлюють вчителя на здійснення тісного зв'язку навчання з практичною діяльністю, із життям.

Мета статті полягає у визначенні та обґрунтуванні ефективності практичної значимості знань для формування пізнавальних інтересів школярів на уроках біології.

До завдань нашого дослідження входило:

1. На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури розкрити роль інтересів в освітньому процесі, природу пізнавального інтересу та його структуру, фактори формування інтересів до навчання.

2. Вивчити стан розробленості проблеми інтересу в курсі біології при вивченні розділу «Зв'язок організму людини із зовнішнім середовищем. Нервова система». Виявити основні чинники формування інтересу до цього предмета.

3. Дослідити педагогічну ефективність практичної значимості знань у розвитку пізнавального інтересу учнів при вивченні теми «Будова нервової системи. Центральна і периферична нервова система людини».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі інтересу приділяється значна увага як у вітчизняній, так і у зарубіжній психології.

Зарубіжними вченими психологічна природа інтересу пояснюється по-різному: одні пов'язують інтерес з інтелектуальною сферою, інші з вольовою, треті з емоційною.

У вітчизняній психологічній науці загально визнано, що інтерес – складне психічне явище, що охоплює свідомість, волю і почуття, що вродженими можуть бути лише анатомо-фізіологічні особливості всього організму та нервової системи зокрема. Анатомо-фізіологічні особливості організму впливають на розвиток тих чи інших властивостей особистості. Які саме властивості особистості будуть розвинені, залежить від суспільно-історичних умов, у яких людина живе, виховується та навчається. Характер людини, її здібності та інтереси завжди значною мірою відображають пройдений ним життєвий шлях, його біографію.

Так, Л. С. Рубінштейн, розглядаючи структуру інтересу в сукупності з іншими психічними процесами, віддає перевагу інтелектуальному аспекту, оскільки «цікавість – це зосередження в певному предметі думок, помислів особистості, що викликає бажання ближче познайомитися з предметом, глибше в нього проникнути не випускаючи його з поля зору [40, с. 194].

Г. Г. Єгоров, Є. Ш. Натанзон, О. О. Рудін, О. Г. Ковальов, даючи визначення інтересу, стверджують, що головною властивістю інтересу може бути тільки стійке позитивне емоційне ставлення особи до об'єкта. Вони вважають емоції рушійною силою, що може активізувати та гальмувати процес пізнання та здатність людини впливати на працездатність людини.

Звичайно, кожен акт психічної діяльності людини тією чи іншою мірою насичений почуттями, емоціями. У конкретному емоційному стані в людини зберігається своєрідна індивідуальність, через яку передається відображення нею дійсності. Саме тому між почуттями, які виникають у людей щодо подій, які хвилюють усіх, є суттєві відмінності. Яскраво виступають почуття в інтересах дітей, у житті та поведінці яких вони відіграють особливу роль, як і все, що пов'язано з глибокими переживаннями.

Деякі вчені, з активного діяльного характеру інтересу, бачили у ньому лише вольовий феномен, тобто. вважали вольові процеси основою інтересу, найістотнішою його особливістю. З таким твердженням не можна погодитись. Вже той факт, що інтереси можуть бути протилежно різними за своєю силою, дієвістю, свідчить про те, що вольовий елемент не є складовою інтересу. Можна вважати, що інтереси

стимулюють нашу волю. Завдяки поєднанню з вольовими зусиллями наші інтереси стають діяльними, причому діяльність спрямована у певному напрямі. Без такого з'єднання інтерес залишається пасивним, перебуває, так би мовити, у потенційному стані, що є характерним для певних етапів розвитку інтересу. Саме діяльний інтерес – один із суттєвих стимулів активності особистості.

Більшість вітчизняних педагогів та психологів вважають, що джерелом інтересів людини є навколишній світ. Тому інтерес може проявитися лише через наше ставлення до певних предметів та явищ навколишнього світу, з якими особистість перебуває у взаємодії та взаємозв'язку. У світі нічого немає, з чим би ми не взаємодіяли безпосередньо чи опосередковано, і що не представляло б для нас певної цінності, а отже, й певного інтересу. Тому інтерес ще можна розглядати, як оцінне ставлення людини до явищ навколишнього світу, які мають певне значення для її існування та життєдіяльності.

Тому ми можемо розглядати інтерес як вибіркоче емоційно-пізнавальне ставлення особистості до предметів, явищ, подій навколишньої дійсності, а також до певних видів діяльності, які мають важливе значення для людини. У цьому плані в органічній єдності виступають об'єкти інтересу і суб'єкт.

Залежно від обставин суб'єкт інтересу може бути конкретним індивідом, певною соціальною групою (родина, колектив тощо).

Об'єктом чи носієм інтересу виступає те, що має значення для суб'єкта. Ним може бути природа, жива система, певний вид діяльності, соціально-історичне явище чи інша людина, бо вони залучені до орбіти життєдіяльності суб'єкта.

Далеко не все в однаковій мірі цікавить людину. Лише тоді, коли той чи інший предмет, явище, подія, вид діяльності видаються людині важливими, значимими, вона з особливим інтересом пізнає їх або займається ними.

Інтерес має складну психологічну структуру, чим і обумовлюється сила його впливу на розвиток особистості. Він не є окремим психічним процесом, яким є, наприклад, мислення, сприйняття, пам'ять. Інтерес є певною формою зв'язку між потребами особистості та об'єктами, які їх задовольняють. У складному відношенні людини до предметного світу в органічній єдності взаємодіють емоційні, інтелектуальні та вольові процеси.

Першою характерною особливістю інтересу є його зв'язок із емоційною сферою. «Емоції, пише К. К. Платонов, одна з форм відображення, але відображають вони не предмети та явища реального світу, а відношення, в яких ці предмети та явища знаходяться, до потреб, цілей та мотивів діяльності людини, які переживаються» [2, с. 82]. Вони дають інформацію як про характер цінності (позитивної чи негативної), так і про її величину.

Інтерес пов'язаний із вольовими зусиллями, спрямованими на пізнання, оволодіння предметом інтересу. Тому він і є важливим стимулом таких цінних якостей особистості, як цілеспрямованість, наполегливість у досягненні мети, прагнення до завершення дії та досягнення намічених результатів.

Таким чином, почуття людини, як відображення об'єктивної дійсності, є основою, серцевиною інтересу. Впливаючи на розум і волю, вони надають розумовим і вольовим актам зацікавленість чи навпаки, гальмують їх. Внаслідок цього зародки думок, початку намірів і рішень можуть бути підтримані або ослаблені, заглушені.

Виклад основного матеріалу. У загальному визначенні пізнавальний інтерес – вибіркова спрямованість особистості, звернена до галузі пізнання, до її предметної сторони та самого процесу оволодіння знаннями. Своєрідність пізнавального інтересу полягає в тенденції людини, яка має пізнавальний інтерес, заглиблюватися в сутність пізнаваного, а не бути на поверхні явищ.

Оскільки пізнавальний інтерес є найважливішим видом інтересу, він, природно, несе в собі всі функції інтересу як психічного утворення: його вибіркочий характер,

єдність об'єктивного та суб'єктивного, наявність у ньому органічного сплаву інтелектуальних та емоційно-вольових процесів.

Під факторами, що викликають інтерес до навчальної діяльності, розуміється сукупність предметів та обставин, які мають внутрішню якісну та кількісну визначеність і зумовлюють певні відносини людини до оволодіння знаннями [27, с. 18].

Властивостями людини, які становлять суб'єктивний фактор інтересу, є потреби. Психологи у найзагальнішому вигляді визначають потребу як нужду у чомусь. У цьому визначенні закладена думка, що потреба виникає внаслідок взаємодії людини (і взагалі будь-якого живого організму) із зовнішнім середовищем. Вітчизняна психологічна наука виходить із того, що людські потреби обумовлені соціальним середовищем.

При появі нужди у чомусь в організмі виникає стан напруженості, яка зникає в міру задоволення потреби. Але задоволення потреби може статися лише внаслідок якихось дій людини. У зв'язку з цим потреби і є внутрішнім джерелом активності особистості. «Об'єктивна потреба, перш ніж стати спонукальною силою активності, повинна пройти через людську голову, відобразитися в ній, тобто усвідомитися. Відображена потреба виступає в якості суб'єктивного стану особистості, відношення, що має тенденцію регулювати поведінку і діяльність, визначити спрямованість мислення, почуттів і волі людини» [2, с. 128].

Пізнавальні потреби відносяться до фундаментальних людських потреб. Вони мають певну фізіологічну основу. Усі люди мають безумовний орієнтовно-дослідницький рефлекс. Він лежить в основі людської допитливості. І. П. Павлов називав цей рефлекс «що таке?» Він має важливе значення для орієнтування людини у зовнішньому світі.

На основі потреби у знаннях формуються пізнавальні інтереси людей. У свою чергу, розвиток інтересів веде до формування глибокої потреби до творчої пізнавальної діяльності.

Потреба пізнання тісно зв'язана з потребою діяльності. Говорячи про діяльність, маються на увазі ті вольові зусилля, які прикладає особистість задля досягнення мети. Коли особистість перемагає певні труднощі, вона отримує велике задоволення, оскільки це відповідає її первинній потребі у творчості. Почуття задоволення та радості внаслідок досягнення певної мети викликають у дитини бажання повторити вольові зусилля під час діяльності, вдосконалювати її.

У процесі задоволення потреб у пізнанні, діяльності формується потреба у спілкуванні, яку також слід розглядати як самостійну. Вона формується у праці, оскільки спілкування необхідна умова орієнтації суспільного виробництва.

Спілкування дитини з дорослими та однокласниками надалі дає їй можливість правильно оцінювати людей, їх якості, і водночас і себе, орієнтуватися в особистих якостях та можливостях. Іншими словами, спілкуючись, дитина не тільки пізнає себе та інших, а й опановує досвід соціального життя.

Матеріальні та духовні потреби, які постійно виявляються людиною в процесі її життя, стимулюють виникнення у неї емоційного бажання до їхнього задоволення та зумовлює діяльність, спрямовану на досягнення цієї мети.

Таким чином, інтерес як вибіркове емоційне ставлення особистості до предметів та явищ навколишньої дійсності виникає на основі потреб та у зв'язку з ними.

Інтерес – це специфічна форма не тільки прояву потреб, а й зв'язку між потребами та об'єктами, які мають їх задовольняти. У цьому випадку, крім суб'єктивного аспекту, інтерес має і об'єктивний аспект. Йдеться про залежність інтересу від реальних властивостей об'єкта, який є носієм його потреб.

Першою властивістю навчальної діяльності, яка може задовольнити пізнавальні потреби дитини, є зміст навчального матеріалу, який відповідає розумовому розвитку учнів. Однак не всякий зміст може зацікавити її, а насамперед той, у якому є елемент новизни. Саме він закономірно викликає орієнтовно-дослідницьку діяльність учнів.

На роль змісту навчального матеріалу у формуванні інтересу до навчання вказує Г. І. Шукіна, бо зміст матеріалу, що вивчається, розкриває перед дітьми навколишній світ. А всі предмети шкільного курсу є об'єктивно цікавими областями цього світу, який більшою чи меншою мірою захоплює дитину своїм змістом.

У той же час багато психологів і педагогів застерігають, що не всяка нова інформація може викликати інтерес. Тут важливо зважати на природні можливості дитини. Вчитель, задовольняючи інтерес дитини до навколишнього світу, не повинен формувати його розвиток і не давати відомостей вище за його розуміння, бо це може призвести до втрати інтересу.

У процесі розумового розвитку дитини захоплює і стає об'єктом його інтересу те, що вже доступне їй, але не стало ще звичайним, добре відомим.

Інтерес народжується лише тоді, коли виступають у оптимальному співвідношенні певні елементи старого та нового. Новий матеріал містить у собі щось старе, а відомий щось нове, що розширює та поглиблює його. Предмет, щоб бути для нас цікавим, повинен бути обов'язково частково знайомим нам, а частково новим... Він повинен представляти для нас новизну, але новизну цікаву, тобто таку новизну, яка або доповнювала, або підтверджувала, або спрощувала чи розбивала те, що вже є в нашій душі, тобто, одним словом, таку новизну, яка щось змінювала б у слідах, які вже в нас укоренилися.

Велике значення має емоційна насиченість змісту навчального матеріалу, використання різноманітних форм демонстрацій та ілюстрацій, технічних засобів, яскравих фактів, які підтверджують значення тих чи інших явищ, подій, відкриттів у різноманітних галузях людських знань, законів та закономірностей розвитку природи та суспільства.

За справедливим твердженням багатьох педагогів, зокрема, В. А. Сухомлинського, знання стають дієвими за умови, якщо людина, здобуваючи їх, відчуває і переживає радість духовного багатства.

І. П. Павлов вбачав у позитивних емоціях джерело продуктивної діяльності великих півкуль головного мозку.

Необхідно так організувати навчання, щоб жодний факт, жодна особистість не залишилися в голові учня порожнім словом, а обов'язково порушували б його думку, уявлення, залучали б його серцеву участь. А для цього необхідно викладати матеріал так, щоб, «очі учнів бачили картини». Таким чином, образність викладу – важлива умова активізації емоційної сфери учнів, а отже, їх пізнавальної діяльності.

Для активізації пізнавальної діяльності учнів, формування у них інтересу до учіння та до даного предмета велике значення має взаємозв'язок між знаннями та способами їх добування та використання.

Найкращий педагогічний досвід показує, що справжній інтерес формується у учнів за такої організації навчальної діяльності, коли в центрі їхньої уваги не засвоєння готового матеріалу, а самостійні активні пошуки відповіді на поставлене перед ними пізнавальне завдання чи питання. Це сходиться з даними досліджень психологів і педагогів, за якими пізнавальні інтереси успішно формуються внаслідок такого вивчення змісту, коли поява фактів викликає у учнів питання чому?, і вони шукають відповідь на нього. Це викликає у учня пізнавальне ставлення до матеріалу, який вивчається. Цьому сприяють такі методичні прийоми, як проблемна евристична постановка питань. При цьому проблемою для учнів може бути будь-яке завдання, в якому містяться невідомі їм компоненти або суперечливі дані, тобто коли суть того, що вивчається, не є очевидною і, щоб її розкрити, потрібна активна пізнавальна діяльність.

Активна пізнавальна діяльність за своєю структурою відповідає змісту навчальних завдань, які ставляться перед учнями та є основною умовою формування навчальних, пізнавальних інтересів, бажання вчитися, допитливості, прагнення до самоосвіти та інших позитивних мотивів.

Як відомо, важливе значення для збудження інтересу до навчальної діяльності мають форми її організації – як індивідуальні, так і колективні. Одна річ, коли дитина окремо, незалежно від товаришів, працює над навчальними завданнями, інше – коли учні в процесі виконання навчальних завдань включаються до багатопланової та безпосередньої взаємодії, встановивши багатогранні відносини: відповідальної залежності, контролю, взаємодопомоги. У першій ситуації створюється лише ілюзія колективної роботи. Кожен учень відповідає насамперед сам за себе. Відносини у класному колективі однорідні.

У другій ситуації кожен школяр почувається часткою класного колективу, розглядає свою навчальну діяльність як необхідну частину загальної праці. При цьому особисті успіхи чи невдачі окремих учнів оцінюються на тлі успіхів усього класу. Це привчає школярів дивитися на навчання як на спільну колективну працю: твій успіх – це загальний успіх, твоя невдача – невдача всього класу. Усвідомлюючи свої досягнення на фоні досягнень класного колективу, дитина включається до активного учіння, у неї створюється бадьорий робочий та життєрадісний настрій. Колективна навчальна діяльність відкриває необмежені можливості не тільки для задоволення потреб у спілкуванні, а для самоствердження особистості у класному колективі.

Ефективність колективної діяльності підтверджує і досвід роботи багатьох вчителів.

Розвиток мови та мислення, оволодіння знаннями, вміннями, виховання інтересу до учіння – все це повинно здійснюватися в процесі колективної практичної та розумової діяльності дітей.

Ми розглянемо основні властивості навчальної діяльності, які мають безпосереднє об'єктивне значення для задоволення потреб учня та одночасно для виникнення та розвитку інтересу до неї. Крім того, необхідно враховувати і опосередковані фактори – умови, за яких інтерес до навчання може посилюватися або послаблюватися незалежно від його об'єктивних властивостей як об'єкта інтересу.

Педагогічна оцінка результатів навчання є найбільш постійним традиційним фактором стимулювання пізнавальної активності та розвитку інтересу у школярів, зазначає О. І. Киричук [27]. Оцінка може відігравати протилежну роль в процесі формування інтересу до навчання. Переживання учнями оцінки результатів їх навчання та вплив цієї оцінки на мотивацію їхньої розумової діяльності залежить від гнучкості її використання, від врахування індивідуальних психологічних особливостей школярів, а також від суспільної думки класного колективу, який підтримує чи не підтримує те чи інше ставлення учнів до навчальної діяльності.

Не менш важливим опосередкованим фактором є становище школяра в системі колективних взаємовідносин класу та сім'ї, сукупність його практичних зв'язків із членами цих колективів. Часто причиною негативного ставлення до школи, невиконання учнівських обов'язків є незадоволення потреби зайняти певне місце в колективі ровесників і в сім'ї. Те місце, яке займає учень у класному колективі, доброзичливе чи, навпаки, байдуже чи навіть недоброзичливе ставлення до нього з боку його однокласників, усе це може мати певне значення у розвитку інтересу до навчання.

Велику роль відіграє у вихованні в учнів інтересу до навчання атмосфера в сім'ї, ставлення батьків до школи, до вчителів.

Центральною фігурою у формуванні інтересу до навчальної діяльності є особистість вчителя. Вчитель у школі є джерелом тієї сили, яка рухає навчально-виховний процес, вдихає в нього життя. Любов учня до вчителя, як правило, поширюється і на предмет, який він викладає.

Вчителі передають учням не лише знання, а й свої погляди на життя, своє ставлення до дійсності, навчають не лише вмінням та навичкам, а й тому, як треба жити, працювати.

Перше, на що звертається увага, це справжній інтерес вчителя до свого предмета, його ознайомленість та методична майстерність. Учні бачать у вчителях джерело знань. Але це за умови, якщо вчителі виділяються глибиною знань, широкою ерудицією, закоханістю у свій предмет, творчо підходять до його викладання. Вчитель диригент, він задає тон. Зацікавлений своєю наукою, з творчим підходом до її викладання вчитель впливає на учнів силою особистого прикладу. Його натхнення, творчий пошук, пристрасне ставлення до справи переходять до школярів, стимулюючи їхнє прагнення діяльності, подолання труднощів.

Таким чином, на підставі аналізу психолого-педагогічної літератури можна виділити такі фактори, що впливають на розвиток пізнавального інтересу:

- а) зміст навчального матеріалу;
- б) організація та характер перебігу пізнавальної діяльності учнів;
- в) відносини між учасниками освітнього процесу.

Як було зазначено вище, нас цікавить фактор змісту навчального матеріалу та його важливий елемент – нагальна практична потреба у знаннях для життя, для використання науки з метою практики.

У пізнанні та діяльності відбувається збагачення особистості. Дослідження показують, що джерело формування пізнавальних інтересів для значної частини учнів лежить у їхній практичній діяльності, займаючись якою вони відчують успіх і творче піднесення.

Процес формування пізнавальних інтересів винятково складний. Поки що важко врахувати всі фактори, здатні збуджувати, підтримувати і закріплювати інтерес, зробити його стійкою властивістю особистості.

Компетентності, які набувають учні в школі, не повинні бути мертвим капіталом, чужим для особистості. Вони мають стати частиною особистості учня, впливати на нього, на його ставлення до дійсності, на всі аспекти його життя. Якщо знання сприймаються як непотрібні, всі вони зовсім не засвоюються чи засвоюються формально, поверхово, не стають керівництвом до дії.

Проблему розумової активності учнів у процесі навчання вітчизняні психологи та педагоги розглядають з погляду його суспільної та особистісної значимості. Для людини життєва важливість її діяльності та поведінки є суспільною та особистою значимістю. Саме принцип значущості навчання у вітчизняній психології дає можливість розкрити обумовленість всієї діяльності учнів. Він спирається на потреби особистості, виконання нею суспільних вимог, які стають її інтересами, на її інтереси та переконання. Тому суспільна та особиста потреба здобути знання має бути загальною спрямованістю як усього навчально-виховного процесу, так і кожної окремої його ланки. Досягається це насамперед тісним зв'язком навчання з життям, усвідомленням учнями наукового практичного значення компетентностей, які вони набувають у школі.

Значимість знань, що їх здобуває людина, тісно пов'язана з можливістю використовувати їх у житті. Фактично більшість великих наукових відкриттів було викликано прагненням вчених як зрозуміти суперечливу природу явищ, так і реально допомогти людям, реалізувати їх матеріальні і духовні запити. Але пізнавальні потреби людини можуть бути і не пов'язані з соціальними запитами, а визначатися лише індивідуальним досвідом. І тут формується дуже вузьке розуміння значимості знань, цінуються лише їх елементи, які можна безпосередньо використовувати у своєму особистому досвіді у вигляді прямих вказівок, інструкцій, рецептів.

Значимість пізнання не втрачає своєї дієвості на всіх вікових етапах. Дитина зростає, розвивається, одночасно змінюється і значимість для неї навколишнього світу, власних намірів, почуттів, думок. Тому, розкриваючи значущість знань, необхідно враховувати вікові особливості, які є найактуальнішими для особистості певного шкільного віку. Наприклад, у старшокласників, які намічають певні життєві плани щодо

майбутньої професії, може виникнути невідповідність між розумінням загально-освітнього значення того чи іншого навчального предмета та потребою у ньому в подальшому житті. Нерідко, обґрунтовуючи негативне ставлення до вивчення певного предмета, одинадцятикласники думають дещо утилітарно: цей предмет не потрібний мені для майбутньої професії, навіщо його вчити? Схильність до утилітаризації певною мірою пояснюється недостатнім розкриттям наукового та практичного значення даних предмета.

Формування в учнів пізнавальних інтересів взаємопов'язане з їхньою професійною орієнтацією, оскільки усвідомлення ними своєї майбутньої професійної спрямованості сформує посилений інтерес до навчальних предметів, які необхідні для успішного оволодіння обраною професією.

Якщо діти не розуміють життєвого значення пізнавального матеріалу, який вони вивчають, то в цьому випадку навчання може сприйматися як неперспективна справа і навряд чи викличе інтерес.

Метою наших досліджень було з'ясувати, яке місце серед навчальних предметів займає біологія 7–11 класів за рівнем вияву пізнавальних інтересів.

Дослідження проводили за допомогою прямих та непрямих опитувань учнів. Виявилось, що інтерес учнів 8 класу до біології, де вивчається розділ "Тварини" досить високий. Цікавим предметом назвали біологію у своїх анкетах 40% учнів. Далі у 8 та наступних класах інтерес до біології падає, про що результати дослідження. Цікаво відзначити, що дані наших досліджень повністю збігаються з результатами подібних досліджень, які проводили вчені Г. І. Щукіна та І. Д. Зверев.

З'ясовуючи предметну спрямованість пізнавальних інтересів учнів 8 класу, ми одночасно прагнули виявити стимул, який більше за інших впливає на розвиток пізнавального інтересу для того, щоб його можна було надалі використовувати в роботі.

Вивчення анкет дозволило виявити такі причини вибіркового ставлення до біології: а) подобається сам зміст предмета, його практичне значення; б) новизна змісту навчального матеріалу; в) сучасні здобутки науки; г) гарне викладання. Судячи з результатів дослідження серед стимулів, які впливають на пізнавальний інтерес, перше місце посідає практична значущість змісту знань. Як найважливіший відзначили цей стимул 39,4 % учнів. Значно менше висловлювань восьмикласників, у яких позитивне ставлення до предмета мотивується цікавим змістом курсу. Ці дослідження дозволили зробити такі висновки:

1. Біологія 8 класу / Розділ «Зв'язок організму людини із зовнішнім середовищем. Нервова система» / є одним з малоцікавих предметів, що пов'язано зі змістом матеріалу, і потребує цілеспрямованого формування та розвитку пізнавального інтересу до неї.

2. Одним із важливих шляхів розвитку пізнавальних інтересів на уроках біології у 8 класі є показ можливості практичного застосування знань з даного предмета.

Таким чином виникає наступне питання, якою є ефективність практичної значущості знань у формуванні пізнавальних інтересів до розділу «Зв'язок організму людини із зовнішнім середовищем. Нервова система».

Формуючий експеримент здійснювався паралельним методом у двох рівноцінних восьмих класах. При проведенні експерименту бралася до уваги однакова складність матеріалу, що вивчається на уроках, в обох класах. Аналіз даних дослідження свідчить про те, що якість засвоєних учнями знань, що викладаються з використанням їх практичної значущості, дещо вища за якість засвоєння тих самих питань теми, але які викладалися за традиційною методикою. При традиційному навчанні із завданнями впоралися 62,9 % учнів від їх загальної кількості; під час навчання з використанням практичної значущості знань 86,0 %.

Отримані результати ми пояснюємо тим, що стимуляція пізнавального інтересу за допомогою показу практичної значущості знань надзвичайно актуальна для учнів

8 класів, які через брак знань та досвіду не завжди в змозі оцінити теоретичну цінність та значущість отриманих знань, зате охоче відгукуються на можливість практично використовувати знання. у особистому житті.

Наші спостереження показали, що матеріал уроку, де приділяється увага практичній спрямованості знань, захоплює невстигаючих учнів, знання їх стають більш міцними, усвідомленими. Вони краще готують домашнє завдання, працюють із додатковою літературою. Вивчення матеріалу з використанням його практичної значущості на нашу думку, може значно активізувати розвиток пізнавальних інтересів учнів щодо інших тем шкільної програми з біології.

Висновки. У числі досить складних проблем, від успішного практичного вирішення яких багато в чому залежить творча реалізація ідей реформи НУШ, проблема формування в учнів інтересу до знань набуває важливого значення.

Пізнавальний інтерес є одним із найбільш значущих мотивів учіння. У загальній структурі мотивації пізнавальної діяльності він насамперед усвідомлюється учнем, який, не замислюючись, може вказати на цікаві та нецікаві для нього уроки, навчальні предмети, заняття. Стійкий пізнавальний інтерес – це захопленість людини, потреба до поглиблень та творчого застосування знань. Якщо цей інтерес має школяр, то він навчається не заради оцінок чи похвал, нагород та заохочень, а тому, що він захоплений навчанням, що він прагне вдосконалення своєї особистості.

Інтерес має складну психологічну структуру, чим обумовлено силу його впливу на розвиток особистості. Він не є окремим конкретним психічним процесом, у складній єдності взаємодіють емоційні, інтелектуальні та вольові. процеси. Це і є основою сильного збуджуючого впливу інтересу на розвиток психічних процесів (пам'яті, уваги, уявлень тощо).

Особливість інтересу в тому, що він відображає єдність об'єктивного та суб'єктивного. Тому цілеспрямоване виховання інтересу може опиратися на об'єктивні слова явищ, процесів дійсності, які зацікавлюють учнів. Спираючись на інтерес і знаючи, що становить суб'єктивну значущість для школяра, можна так будувати освітній процес, щоб викликати, зміцнювати та вдосконалювати пізнавальні інтереси учнів. Створення ж внутрішнього середовища за наявності у ньому пізнавального інтересу завжди є продуктивним для перебігу діяльності, викликає підйом сил учнів, тобто. формуючи пізнавальний інтерес, вчитель забезпечує сприятливу атмосферу навчання, рух своїх учнів до вирішення тих цілей, тих завдань, які ставляться навчанням.

Успішне науково-педагогічне вирішення проблеми формування та розвитку інтересів має велике значення для підвищення якості навчання та виховання у всіх класах, для розробки сучасних, досконаліших методів та прийомів впливу на підрастаюче покоління.

Встановлено, що останнім часом методисти та вчителі досить багато працюють над проблемою формування пізнавальних інтересів у учнів на уроці та позакласній роботі. У журналі "Біологія в школі" вчителі-методисти діляться досвідом застосування різних прийомів та методів активізації пізнавальної діяльності школярів та розвитку у них інтересу до предмета.

Незважаючи на це, слід зазначити, що курс анатомії, фізіології та гігієни людини як навчальний предмет фігурує серед нецікавих, що потребує додаткової розробки питання формування інтересу до нього.

Показано роль значущості знань як джерела виникнення та умови формування пізнавальних інтересів, активізації розумової діяльності учнів.

Важливе значення для стимулювання позитивного ставлення учнів до вивчення анатомії має послідовне та доказове розкриття наукових засад застосування анатомо-фізіологічних знань до практичної діяльності учнів у праці, навчанні, побуті,

заняттях спортом. В цих умовах учні усвідомлюють потребу у оволодінні як теоретичними поняттями, і науковими фактами, а також даними прикладного характеру. Інтерес до предмета зростає.

Матеріали дослідження мають практичне значення, можуть бути використані у роботі вчителів біології та під час педагогічної практики студентів.

Література

1. Бутко М. П. Економічна психологія. навч. посіб. / за заг. ред. Бутка М. П. Київ: Центр учбової літератури, 2016. 232 с.
2. Васянович Г. П. Основи психології: навчальний посібник. Київ: Педагогічна думка, 2012. 114 с.
3. Гордон Л. А. Психологія і педагогіка Інтересу. Київ, 1940. С. 32.
4. Киричук О. О. Навчальні Інтереси молодих школярів. Київ: Рад. школа, 1980. 125 с.
5. Хрипкова А. Г., Колесов Д. В. Хлопчик, підліток, юнак. Київ, 1983. С. 188–261.
6. Якуб'як О. В. Співвідношення приватного та публічного інтересу в межах сучасної економічної системи. *Економічний вісник Донбасу*. № 3 (29), 2012. С. 193–197.

References

1. Butko, M.P. (2016). *Ekonomichna psykholohiia* [Economic psychology]. Butka M.P. (Ed.). Kyiv: Tsentri uchbovoi literatury [in Ukrainian].
2. Vasianovych, H.P. (2012). *Osnovy psykholohii* [Basics of psychology]. Kyiv: Pedagogichna dumka [in Ukrainian].
3. Hordon, L.A. (1940). *Psykholohiia i pedagogika Interesu* [Psychology and pedagogy of Interest]. Kyiv [in Ukrainian].
4. Kyrychuk, O.O. (1980). *Navchalni Interesy molodykh shkoliariv* [Educational Interests of young schoolchildren]. Kyiv: Rad. Shkola [in Ukrainian].
5. Khrypkoval, A.H. & Kolesov D.V. (1983). *Khlopchyk, pidlitok, yunak* [Boy, teenager, young man]. Kyiv [in Ukrainian].
6. Yakubiak, O.V. (2012). *Spivvidnoshennia pryvatnoho ta publichnoho interesu v mezhakh suchasnoi ekonomichnoi systemy* [The ratio of private and public interest within the modern economic system]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of Donbass*. No 3 (29). P. 193–197 [in Ukrainian].

Korol V.

senior lecturer of the Department of Pedagogy,
Primary Education and Educational Management
Nizhyn Mykola Gogol State University
vladimirkorol7324@gmail.com
orcid.org/0000-0003-1190-2803

EFFICIENCY OF THE PRACTICAL SIGNIFICANCE OF KNOWLEDGE FOR FORMATION OF COGNITIVE INTERESTS OF SCHOOL STUDENTS

The article considers the actual problem of the effectiveness of the practical significance of knowledge for the formation of cognitive interests of schoolchildren in biology lessons. The author investigated the nature and structure of cognitive interest, highlighted the factors of interest in learning human feeling as a reflection of objective reality. All these factors are in the focus of attention. Affecting the mind and will, they give mental and volitional acts interest or, on the contrary, inhibit them. The interest as a selective

emotional attitude of an individual to objects and phenomena of the surrounding reality arises on the basis of needs and in connection with them.

The formation of students' cognitive interests is interconnected with their professional orientation, since their awareness of their future professional orientation will cause increased interest in educational subjects, which are necessary for successful mastery of the chosen profession. The comprehensive and comprehensive analysis of psychological, pedagogical and methodical literature, the study of pedagogical experience makes it possible to identify the following factors that influence the development of cognitive interest: the content of educational material; the organization and the nature of the course of students' cognitive activity; the relations between the participants of the educational process. The pedagogical effectiveness of the practical significance of knowledge in the formation of cognitive interests is investigated in the topic "The structure of the nervous system. Central and peripheral nervous system of man". It has been proven that the consistent and proven disclosure of the scientific principles of applying anatomical and physiological knowledge to the practical activities of students in work, education, everyday life and sports is important for stimulating a positive attitude of students towards the study of anatomy. In these conditions the students are aware of the need to master both theoretical concepts and scientific facts, as well as data of an applied nature.

The interest in the subject is growing. The material of the lesson where attention is paid to the practical orientation of knowledge, especially captivates the students who are unable to keep up, their knowledge becomes stronger and more conscious.

Research materials are of practical importance and are used by the teachers of biology and the students during their pedagogical practice.

Key words: cognitive interest, structure of cognitive interest, factors of formation of cognitive interest, mental activity.